

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง DEVELOPING QUALITY OF LIFE BASED ON THE PHILOSOPHY OF THE SUFFICIENCY ECONOMY

พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค^{1*} อรรถจี๋ ณ ตะกั่วทุ่ง²
Pattanun Hansapiromchoke^{1*}, Onjaree Natakatoong²

¹ภาควิชาครุศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
¹Department of Teacher Education, Faculty of Education and Development Sciences,
Kasetsart University.

²ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
²Department of Educational Technology and Communications, Faculty of Education,
Chulalongkorn University.

*Corresponding author, E-mail: feduppm@ku.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวปฏิบัติของชุมชนที่เป็นเลิศในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อการวางแผนชุมชน และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วิจัยที่ใช้คือวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเคราะห์เอกสารโครงการความร่วมมือ จำนวน 44 ชุดและสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนชุมชนที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จำนวน 34 คน นำผลการสัมภาษณ์มาออกแบบแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คนรับรองแนวทางด้วยการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ส่งผลให้ชุมชนรู้จักตนเอง ลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิตวางแผนชีวิตด้วยการปรับลดปลดหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และศูนย์การเรียนรู้ 2) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต 6 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค การออกแบบแนวทางการพัฒนาชุมชน การวางแผนพัฒนาชุมชน การดำเนินงานตามแผน และการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้การพัฒนาต้องเป็นไปตามสภาพความเป็นจริง ดำเนินถึงความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้าง ตอบสนองด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาพ

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แผนชุมชน

Abstract

This research study had two objectives: 1) to study practices of the best communities in analysis of household data for community planning, and 2) to study guidelines for developing quality of community life based on the Philosophy of the sufficiency economy. The qualitative research was used. The synthesis document projects 44 series. The researchers conducted in-depth interview with 34 representatives from best practice communities in 17 provinces. The interview results were used to design guidelines for developing quality of community life based on the Philosophy of the sufficiency economy. The research findings were: 1) most communities used income-expense record books led to community self-awareness, expense reduction, savings, production cost reduction, life planning through reduction of debts, set up community enterprise and community welfares, leaning center. 2) Guidelines for developing quality of life based on the Philosophy of the sufficiency economy included moderation, reasonableness, and reasonable immune, and two conditions of knowledge and virtue; with six steps for quality of life planning: community analysis; strengths, weaknesses, opportunities, threats analysis, community development design, community plan development, implement community plan, and evaluation and follow up study; the development based on real situations and circumstances, interconnected with surrounding, response to economic, social, culture, natural resources and environments, learning, and well-being.

Keywords: Developing Quality of Life, The Philosophy of The Sufficiency Economy, Community Planning

บทนำ

แนวทางในการพัฒนาประเทศภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศล้วนส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมกับการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต เนื่องจากผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงการบริหารจัดการที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาในระยะยาว ดังนั้น การเตรียมความพร้อมหรือการสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศให้เข้มแข็งภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งมีแนวคิดที่มีความต่อเนื่องจากแนวคิดของแผนพัฒนาฯ

ฉบับที่ 8 - 10 โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่มุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และ “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ สำหรับวิสัยทัศน์ประเทศไทยปี พ.ศ. 2570 คือ “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตย และหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” [1] ทั้งนี้เพื่อเป็นการรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

โดยมุ่งใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตภาคเกษตร และการประกอบการของวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม ซึ่งจะต้องปรับตัวให้ทันกับระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาคพร้อมก้าวสู่ประชาคมอาเซียนในปี 2558

แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของชาวบ้านทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่สมดุลและพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก โดยยึดหลักความพอเพียง ที่มีภาวะวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในสังคม ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง มีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ โดยใช้กระบวนการพัฒนาที่ต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีของสังคมไทย รวมทั้งการเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีกับการเตรียมตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง [2]

ในปี พ.ศ. 2548-2550 ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาลได้ดำเนินโครงการนาร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน 12 จังหวัด จนพัฒนาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ 17 จังหวัด และตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือน

สิงหาคม พ.ศ. 2553 ได้เกิดจังหวัดต่อยอด 17 จังหวัด เพื่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างชุมชนฐานความรู้ที่นำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่เรียกว่า “แผนชุมชน” ต่อมาในปี พ.ศ. 2552-2553 มีปรากฏการณ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่า มีพื้นที่ที่สามารถตกผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรม จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง มีต้นแบบชุมชนเข้มแข็งที่ระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ ไม่น้อยกว่า 28 ตำบล ในเกือบทุกจังหวัดของโครงการและชุมชนเหล่านี้ได้มีการใช้พลังจากข้อมูลฐานล่างในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่ เกิดการใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในการสร้างองค์ความรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำให้ชุมชนอันประกอบด้วย สมาชิกทุกระดับเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง ขับเคลื่อนชุมชนของตนจากจุดที่เป็นอยู่ไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามวิสัยทัศน์ตามที่มุ่งมั่น หรือเพื่อขจัดปัญหาของชุมชนทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่มให้หมดไปหรือดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ [2]

ดังนั้น การพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อมุ่งสู่ความพอเพียงที่ปรับจากการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาที่ยึด “คน” เป็นตัวตั้ง โดยให้ความสำคัญกับผลประโยชน์และความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนเป็นหลัก และใช้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับชุมชนที่การวิเคราะห์คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเป็นฐาน จะทำให้สามารถเข้าใจถึงสาเหตุและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการเห็นความเชื่อมโยงของการ “มีเหตุผล”

“ความพอประมาณ” “ระบบภูมิคุ้มกัน” และ “ความรู้คู่คุณธรรม” [2] เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาตนเองและชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และช่วยชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างเข้มแข็ง เกิดเป็นชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อถอดรูปแบบแนวปฏิบัติชุมชนที่เป็นเลิศในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อการวางแผนชุมชน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตการวิจัย

1. เอกสารที่ใช้ในการศึกษาวิธีการดำเนินงานและผลการดำเนินงาน ได้แก่ เอกสารโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 จำนวน 44 ชุด
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อการวางแผนชุมชน ได้แก่ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) 17 จังหวัดๆ ละ 2 คน รวมจำนวน 34 คน
3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานและผลการดำเนินงานจากโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด มีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน กระบวนการทางสังคมของชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน การวางแผนชุมชน และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. กำหนดกรอบแนวคิดในการสังเคราะห์เอกสารข้อมูล เพื่อพัฒนาโครงสร้างและรหัสของข้อมูลในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหาตามขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา [3] โดยมีกรอบการศึกษา ได้แก่ วัตถุประสงค์ กระบวนการ ปัจจัยนำเข้า ทูทางสังคม ผลผลิต กลยุทธ์ ผลลัพธ์ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา

3. ทดลองการวิเคราะห์ตามโครงสร้างและรหัสของข้อมูลโดยการสุ่มเอกสารข้อมูลระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการ ประกอบด้วยชุดเอกสารข้อมูลจำนวน 44 ชุด เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโครงสร้างและรหัสของข้อมูล และทำซ้ำอีก 1 ครั้งกับเอกสารชุดเดิมเพื่อตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์และความครอบคลุมของโครงสร้างและรหัสของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์เอกสารฯ ทั้งหมดต่อไป

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเด็นสำคัญเพื่ออธิบายข้อมูล การสกัดประเด็นหลัก และประเด็นรอง นำเสนอในรูปแบบของความเรียง

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จาก 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 คน รวมจำนวน 34 คน โดยใช้วิธี การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อศึกษาการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่นำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน

3. กำหนดวิธีการวิจัย ดังนี้

3.1 กำหนดกรอบการสัมภาษณ์ คือ 1. รูปแบบที่ใช้ในการจัดบันทึก 2. วิธีการบันทึก 3. วิธีการสรุปข้อมูล 4. สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 4.1) ระดับครัวเรือน ประกอบด้วย การรู้จักตนเอง ด้านการลดรายจ่าย การออม การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มรายได้ การวางแผนชีวิต และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และ 4.2) ระดับชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน กิจกรรมการพัฒนาชุมชน และความสัมพันธ์ภายในชุมชน 5. การวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 5.1) ความหมาย สภาพปัญหา แนวทางในการจัดการทรัพยากรในชุมชน ให้เกิดความยั่งยืน และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.2) สถานการณ์ วิธีการสร้างเสริมสุขภาพ และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.3) ความต้องการวิธีการจัดสวัสดิการ และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.4) ความต้องการวิธีการจัดการศึกษาการเรียนรู้ การจัดการความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อ รวมถึงข้อมูล

บัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.5) สภาพ วิธีการส่งเสริมสนับสนุน และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.6) แผนชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยที่ส่งผลและขั้นตอนในการจัดทำแผน 5.7) การบูรณาการกับแผนอื่น เช่น แผนอบต. อบจ. เป็นต้น 5.8) กลไกในการทำงานทุกภาคส่วน 5.9) การแก้ปัญหาแบบเป็นระบบครบวงจรของชุมชน 6. แนวคิดและวิธีการของ คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” และ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” และ 7. ข้อเสนอแนะ

3.2 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ก่อนนำไปใช้จริง โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นไปให้คณะนักวิจัยร่วมให้ ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา และความชัดเจนของภาษาที่ใช้ในการสื่อความหมาย แล้วปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะ

3.3 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปทดลองสัมภาษณ์กับตัวแทนนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 3 คน และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.4 สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์แต่ละท่านไม่น้อยกว่า 4-6 ชั่วโมง ผู้วิจัยจัดและบันทึกเทปขณะทำการสัมภาษณ์ไปจนถึงสิ้นสุดการสัมภาษณ์

3.5 นำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นต่างๆ และจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย ประกอบด้วยรูปแบบที่ใช้ในการจัดบันทึก วิธีการบันทึก วิธีการสรุปข้อมูล สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน

การวางแผนชุมชน วิธีการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างในหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างเพื่อศึกษาการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่นำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน

3. กำหนดวิธีการวิจัย ดังนี้

3.1 กำหนดกรอบการสัมภาษณ์ 1. หลักสำคัญในการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดประโยชน์โดยการเชื่อมโยงอะไรกับอะไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความหมายใหม่กับข้อมูล 2. การใช้ข้อมูลด้านค่าใช้จ่ายต่างๆ สามารถเชื่อมโยงอะไรกับอะไร ซึ่งทำให้เกิดความหมายใหม่กับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 3. ค่าใช้จ่ายต่างๆ สามารถเชื่อมโยงอะไรกับอะไร ซึ่งทำให้เกิดความหมายใหม่กับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

4. ประเด็น/ข้อมูลในการวิเคราะห์ที่สามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการ ด้านการเรียนรู้ และวัฒนธรรมที่สามารถโดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาของชุมชน 5. การเชื่อมโยงประเด็นปัญหาจากรายรับ-รายจ่ายจากบัญชีครัวเรือนดังกล่าวสามารถสรุปให้เห็นภาพรวมของชุมชน 6. หลักสำคัญและข้อควรระวังในการวิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นจากข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ชุมชนสามารถ

วิเคราะห์ตนเอง 7. วิธีการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการแก้ปัญหาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่คุณค่า)

8. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งต่อการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดการวางแผนชุมชนที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง 9. เทคนิคในการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน 10. ปัญหา อุปสรรคในการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดการวางแผนชุมชนที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง 11. แนวคิด ลักษณะ วิธีการของ “ชุมชนเข้มแข็ง” และ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” และ 12. ข้อเสนอแนะ

3.2 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ก่อนนำไปใช้จริง โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นไปให้คณานักวิจัยร่วมให้ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขเพื่อกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา และความชัดเจนของภาษาที่ใช้ในการสื่อความหมาย แล้วปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะ

3.3 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปทดลองสัมภาษณ์กับตัวแทนนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 3 คน และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.4 สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์แต่ละท่านไม่น้อยกว่า 6-10 ชั่วโมง ผู้วิจัยจดและบันทึกขณะทำการสัมภาษณ์ไปจนถึงสิ้นสุดการสัมภาษณ์

3.5 นำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นต่างๆ ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบ (ร่าง) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การตรวจสอบในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน มีรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และด้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 9 คน

2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (ร่าง) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. กำหนดวิธีการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 จัดทำ (ร่าง) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยนักวิจัย

3.2 เชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.3 วิเคราะห์ผลการสนทนากลุ่ม แล้วตีความสรุปตามประเด็นการสนทนากลุ่ม และสรุปข้อเสนอแนะด้วยการตีความสรุป

3.4 นำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปและอภิปรายผล

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยการศึกษาความเชื่อมโยงของบัญชีครัวเรือนกับการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนในด้านต่างๆประกอบด้วย 1) การบันทึกบัญชีครัวเรือน 2) ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน ได้แก่ การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัวและชุมชน 3) การจัดทำแผนชีวิต และ

4) การจัดทำแผนชุมชน พบว่า กระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการทำงานทุกภาคส่วน มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และการเชื่อมโยงแผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายมุ่งสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย

1.1 กลไกการทำงานระดับจังหวัด ประกอบด้วย 1) มีคณะทำงานสนับสนุน 2) มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้คนต้นแบบ/ชุมชนต้นแบบ 3) มีฐานข้อมูลจังหวัด 4) มีการติดตามและลงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (การประเมินแบบเสริมพลัง)/สรุปทบทเรียน 5) มีการกระตุ้นให้ชุมชนใช้วิธีการที่ได้จากบทเรียนการดำเนินงานของชุมชน 6) มีการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรต่างๆ ที่จำเป็นของชุมชน 7) มีการสนับสนุนในด้านต่างๆ กับแผนชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด 8) มีการสร้าง “ความร่วมมือ” ให้ราษฎร-รัฐ ท้องถิ่นทำงานสร้างเสริมตำบลเข้มแข็ง 9) มีการประเมินคุณภาพแผนชุมชนโดยกลุ่มงานแผนพัฒนาจังหวัด 10) มีการสนับสนุนให้โรงเรียนส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน 11) มีการสนับสนุนแผนการพัฒนาองค์กรชวาอย่างครบวงจร 12) มีการสนับสนุนการตลาดเข้มแข็งให้กับชุมชน และ 13) มีการสนับสนุนอาชีพ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

1.2 กลไกการทำงานระดับอำเภอ ได้แก่ 1) มีคณะทำงานสนับสนุน 2) มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) มีเวทีอำเภอเพื่อพัฒนาข้อมูลไปสู่แผนระดับจังหวัด 4) มีฐานข้อมูลอำเภอ 5) มีการประเมินเสริมพลัง/สรุปทบทเรียน 6) มีการสนับสนุนในด้านต่างๆ กับแผนชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นยุทธศาสตร์ของอำเภอ 7) มีการสนับสนุนแผนการพัฒนาองค์กรชวา

อย่างครบวงจร และ 8) มีการสนับสนุนอาชีพ
ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

1.3 กลไกการทำงานระดับตำบล ได้แก่

1) มีคณะทำงานสนับสนุนในระดับโซนหรือ
กลุ่มตำบล 2) มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
เพื่อสร้างเครือข่ายคนทำบัญชีครัวเรือน และ
คืนข้อมูล 3) มีเวทีตำบลเพื่อพัฒนาข้อมูลไปสู่แผน
ระดับอำเภอ 4) มีฐานข้อมูลตำบล ประกอบด้วย
บัญชีทรัพยากร บัญชีการไหลของเศรษฐกิจ
ชุมชน 5) มีการประเมินเสริมพลัง/สรุปทเรียน
6) มีการสร้างความเข้าใจ ความตระหนัก
และความมุ่งมั่นให้กับแกนนำชุมชน 7) มีสภา
ท้องถิ่น 8) มีการสนับสนุนในด้านต่างๆ กับ
แผนชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นยุทธศาสตร์
ของตำบล 9) มีการสร้างตัวชี้วัดตำบลเข้มแข็ง
10) มีการสนับสนุนแผนการพัฒนารองครัวเรือน
อย่างครบวงจร 11) มีการสนับสนุนการตลาดเข้ม
แข็งให้กับชุมชน และ 12) มีการสนับสนุนอาชีพ
ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

1.4 กลไกการทำงานระดับหมู่บ้าน ได้แก่

1) มีคณะทำงานสนับสนุน 2) มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างเครือข่ายคนทำบัญชีครัวเรือน และคืนข้อมูล มีเวทีหมู่บ้านเพื่อพัฒนาข้อมูลไปสู่แผนระดับตำบล 3) มีหมู่บ้านต้นแบบบัญชีครัวเรือน 4) มีการบริหารจัดการบนฐานการมีส่วนร่วมและโปร่งใส 5) มีกองทุนกลุ่มวิสาหกิจ 6) มีทีมการจัดการความรู้ 7) มีการขับเคลื่อนเชิงประเด็น 8) มีฐานข้อมูลชุมชนประกอบด้วย ทุนเดิม แกนนำ เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ วิทยากร-จ่าย GIS ปฏิทินประเพณีปฏิทินอาชีพ ทำเนียบภูมิปัญญาชาวบ้านแผนที่ทรัพยากร (แผนที่ทำมือ) ประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมของชุมชน เศรษฐกิจชุมชน 9) มีการประเมินเสริมพลัง/สรุปทเรียน 10) มีสภาองค์กรชุมชน 11) มีการรณรงค์การทำบัญชีครัวเรือน 12) มีทีมงานอาสาเพื่อสนับสนุนข้อมูลระดับพื้นที่ (นักศึกษาอาสา)

13) มีศูนย์การเรียนรู้ 14) มีครูชุมชน
(ลด ปลดหนี้ สุขภาพดี และมีความสุข) และ

15) มี “หมอหนี้” อาสาสมัครที่ปรึกษาทางการเงิน

กลไกดังกล่าวจะต้องสามารถบูรณาการแผนชุมชนกับแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ และสามารถวางแผนได้อย่างสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการโดยมุ่งให้เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่ายของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูงทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้ว่ารายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลดหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูลสภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม

ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็งคือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเอง

ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้ นอกจากนี้ พบว่า หลักการ ประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน สามารถประเมิน ได้จากลักษณะดังนี้ 1) หลักการสร้างความหมาย ให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการ ข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน มีดังนี้ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ - รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่ปทาน และ 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ ข้อมูลเพื่อสรุปความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีแนวทาง

การดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้แก่ 3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้องครบถ้วน 3.2 มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ วัฒนธรรม 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านการเรียนรู้ และ 5) ด้านสุขภาพ 3.3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม และ 3.4 วิธีการวิเคราะห์ ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง 2) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค 3) การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน 4) การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ 5) การดำเนินงานตามแผน และ 6) การติดตามและประเมินผล

อภิปรายผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดความหมายกับข้อมูลสอดคล้องกับแนวคิดในการสร้างความหมายให้กับข้อมูลของสุธีระ ประเสริฐสรรพ [4] ได้แก่ 1) การจัดกลุ่มข้อมูล ซึ่งอยู่กระจัดกระจายในส่วนของรายรับ - รายจ่ายต่างๆ โดยจะต้องสะท้อนถึงความหมายของสถานภาพชุมชนในมิติ 2) การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง 3) การจัดข้อมูลให้แสดงความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่นๆ ทำได้เมื่อมีข้อมูลจำเพาะในการเปรียบเทียบกันแล้ว และนำไปผูกความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลอื่นกับข้อมูลบัญชีครัวเรือน และ 4) การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าใจในปรากฏการณ์ว่า ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันจนในที่สุดรู้ถึงความหมายของข้อมูล ซึ่งเรียกว่าเป็นการรู้ความหมายที่ทำให้เกิดความหมายได้

สำหรับการแบ่งประเภทข้อมูลสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประกอบด้วย 1.1) ข้อมูลศักยภาพชุมชน เช่น ขนาดของพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศ ระบบการผลิตทางการเกษตร ประเภทของการใช้ที่ดิน ปฏิทินการเพาะปลูก จำนวนประชากร 1.2) ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ได้แก่ ประวัติชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในและภายนอกชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กร เครือข่ายในชุมชน การศึกษา และสุขภาพ โครงสร้างทางการปกครอง การแบ่งคุ้มบ้าน กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชน 1.3) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ ความรู้ในการประกอบอาชีพ แรงงาน รายได้ รายจ่าย หนี้สิน เงินออม พฤติกรรมการบริโภค แหล่งทุนในชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชน วัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้าชุมชน ตลาด แหล่งท่องเที่ยว

และปัญหาทางเศรษฐกิจ ขนาดการถือครองที่ดิน และอัตราการจ้างแรงงาน และ 1.4) ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนบ้าน ความรู้ ได้แก่ การรักษาโรคด้วยการแพทย์พื้นบ้าน และการประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับการแบ่งประเภทประเภทชุมชนเมืองและชุมชนชนบทของสนธยา พลศรี [5] ได้กล่าวถึงลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ลักษณะด้านประชากร ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ลักษณะด้านเศรษฐกิจ และลักษณะด้านสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เข้าใจในบริบทของชุมชน ดังนั้นประเภทของข้อมูลก็ควรแบ่งตามลักษณะดังกล่าวนี้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจต่อชุมชนได้อย่างชัดเจนเมื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปวิเคราะห์ชุมชนต่อไป และ 2) ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน หนี้สิน และบัญชีที่ดิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายครัวเรือน ร่วมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในปี่หมวงเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา (โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาพ: สกว.) เนื่องจากรูปแบบของบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือนดังกล่าวเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลของครัวเรือนโดยมีการแบ่งแยกประเภทของรายรับ-รายจ่ายได้อย่างชัดเจน ดังนั้นเมื่อมีการจัดบันทึกในรูปแบบดังกล่าวจะทำให้ง่ายต่อการนำมาสรุปผลของรายรับ - รายจ่ายในภาพรวมของชุมชนต่อไป ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ความหมายที่สะท้อนถึงปัญหาของชุมชนได้อย่างถูกต้อง

มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต และสังคมของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ

(2524) องค์การความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1974) องค์การความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1976) องค์การความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1970-1990) องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (1973) คณะกรรมการมาธิการเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกแห่งสหประชาชาติ (UN-ESCAP) และนักวิชาการ นักวิจัย และปราชญ์ชาวบ้าน (ไทย) ของพระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่น) และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ [6] และยังคงสอดคล้องกับมติการดำเนินงานตาม “แผนที่เศรษฐกิจพอเพียง” ของสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ [7] ได้แก่ มิติสุขภาพะ มิติจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคม มิติการศึกษา มิติการกระจายอำนาจ มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีติดังกล่าวจะทำให้ชุมชนเข้าใจถึงแนวทางการพัฒนาภายในชุมชนได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์ในการพิจารณาผลงานตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) [8] โดยกล่าวถึงแนวทางในการกำหนดโครงการ/กิจกรรมตามหลักการดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถมองเห็นถึงตัวอย่างแผนงานโครงการที่สะท้อนตามหลักการดังกล่าวได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ที่ใช้ในการพิจารณาผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการประกวดประเภทชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการวิเคราะห์ ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับโกวิทย์ พวงงาม [9] ได้สรุปเป็นกระบวนการการพัฒนาชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ 1 การศึกษาชุมชน และขั้นที่ 2 การให้การศึกษแก่ชุมชน สอดคล้องกับขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และนำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนได้แก่รายรับรายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง และขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เนื่องจากการศึกษาชุมชน และการให้การศึกษแก่ชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดระหว่างขั้นตอนการวิเคราะห์ชุมชนจนสามารถวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชนได้ สำหรับขั้นที่ 3 การวางแผน/โครงการ สอดคล้องกับขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน และขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ในส่วนของขั้นที่ 4 การดำเนินงานตามแผนและโครงการ สอดคล้องกับขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นที่ 5 การติดตามประเมินผล สอดคล้องกับขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล ซึ่งการประเมินผลดังกล่าวสอดคล้องกับเกณฑ์ในการพิจารณาผลงานตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) กรมการพัฒนาชุมชน และสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม โดยเกณฑ์การประเมินผลจะทำให้ชุมชนสามารถเห็นตัวอย่างตัวชี้วัดว่าชุมชนใดที่ดำเนินกิจกรรมได้สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้แนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน
2. ควรส่งเสริมให้ผู้นำ แกนนำชุมชน เข้าใจถึงหลักการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผน

ชุมชน

3. ควรส่งเสริมให้ชุมชนเข้าใจและเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ - รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรมตามแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. ควรศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้ต้องขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2556, จาก http://pikul.lib.ku.ac.th/FullText_SE/SE010191mht
- [2] พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค. (2556). *คู่มือ..การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. นครปฐม: บ้านการพิมพ์.
- [3] Krippendorff, Klaus. (1980). *Content Analysis: An introduction to its methodology*. California: SAGE.
- [4] สุธีระ ประเสริฐสรรพ. (2553). *ถอดรหัสความหมายข้อมูลวิจัย: ฉบับนักวิจัยสามัญ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [5] สนธยา พลศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- [6] พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอู่); และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ. (2553). *ตัวชี้วัด: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- [7] สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มุลินธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2552). *แผนที่เดินทาง (Road Map) เศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย.
- [8] สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2553). *คู่มือการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ครั้งที่ 2*. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2553, จาก <http://122.155.0.114/enough2/web/Download.aspx>
- [9] โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด.